

Mirosław Olbryś

Katalog studiów badawczych
Przedsiębiorstwa Państwowego
Pracownie Konserwacji Zabytków
1954-1992. Badania laboratoryjne,
metody badań i konserwacji", Jan
Gromnicki, Warszawa 1994 :
[recenzja]

Ochrona Zabytków 49/1 (192), 106-107

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katalog studiów badawczych Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków 1954–1992. Badania laboratoryjne, metody badań i konserwacji, oprac. J. Gromnicki, Warszawa 1994, Wydawnictwa PP PKZ, ss. 91

Z zadowoleniem należy przyjąć publikację kolejnego katalogu rejestrującego drobny fragment bardzo zasobnych zbiorów archiwaliów powstałych w trakcie ponad czterdziestu lat istnienia Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków (PP PKZ). Firma ta, do 1989 r. monopolista na polskim rynku usług konserwatorskich, realizując interdyscyplinarne podejście do substancji zabytkowej, obficie dokumentowała wszelkie działania praktyczne i badawcze, zgodnie z art. 16 Karty Weneckiej. Jedynie najciekawsze dokonania publikowano we własnych wydawnictwach; reszta zapełniała dziesiątki metrów bieżących półek archiwów 17 oddziałów PP PKZ w całej Polsce. Zbiory dotyczą zabytków architektury, urbanistyki, ogrodów, parków i cmentarzy oraz dzieł sztuki plastycznych, zarówno pojedynczych, jak i w zespołach, przy których pracownicy PP PKZ prowadzili prace od momentu powstania firmy w 1950 roku. Wśród ponad 100 000 tomów znajdują się dokumentacje projektowe i badawcze (pomiary i ekspertyzy architektoniczne, konstrukcyjne i konserwatorskie), badawczo-konserwa-

torskie (historyczne, archeologiczne, etnograficzne i laboratoryjne) oraz dokumentacje prac konserwatorskich (dzienniki budów, prac konserwatorskich, sprawozdania i omówienia prac). Kolekcję uzupełnia ok. 1 100 000 negatywów fotograficznych zabytków ruchomych i nieruchomych, dokumentujących zarówno stan zachowania zabytków, jak i przebieg prac konserwatorskich. Wszystkie dokumentacje znajdują się w jednym, maksimum w dwóch egzemplarzach i w zdecydowanej większości nigdy nie były publikowane.

Trudny dostęp, często nawet brak wiedzy o istnieniu niektórych kategorii opracowań sprawił, że z dużym zadowoleniem środowiska konserwatorskiego spotkała się inicjatywa uaktualnienia w formie publikacji spisów zawartości przepastnych archiwów PP PKZ¹. Podjęło ją samo przedsiębiorstwo w drugiej połowie lat osiemdziesiątych i realizowało we własnym pionie redakcyjnym i wydawniczym. Udało się opublikować spisy dokumentacji i prac konserwatorskich dotyczące Krakowa, Gdańska i Poznania². Na początku lat dziewięćdziesiątych przyczyny eko-

nomiczne zmusiły PP PKZ do zaprzestania zarówno prac redakcyjnych, jak i publikacji kolejnych tomów. Dzięki wydatnej pomocy Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej w latach 1993–1995 opracowano w przedsiębiorstwie znacznie szerszej pomyślany, dwujęzyczny polsko-niemiecki katalog dokumentacji wykonanej w PP PKZ dla zabytków Polski północnej i zachodniej³.

Wśród tych spisów opublikowany w 1994 r. *Katalog studiów badawczych...* jest najskromniejszym pod względem liczby uwzględnionych opracowań (tylko 314). Waleru publikacji należy upatrywać w fakcie, iż stanowi ona przegląd sporej części prac badawczych prowadzonych przez PP PKZ w latach 1954–1992. Trudno doszukać się gdzie indziej na świecie podobnego rozwiązania: dokumentacje badawcze — w niewielkim stopniu związane z bieżącą praktyką konserwatorską, a ważne dla przyszłości — powstawały jako podsumowania badań zleconych w ramach struktury tak specyficznego przedsiębiorstwa jak PP PKZ⁴. Z reguły finansowano je z wydzielonego Funduszu Postępu Technicznego (1975–1990). Z tego źródła po-

1. Poprzedni *Katalog dokumentacji i prac konserwatorskich Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków* za lata 1951–1971 został opublikowany przez Ośrodek Dokumentacji Konserwatorskiej PP PKZ w l. 1972–1974. Poszczególne zeszyty były poświęcone pracom zrealizowanym na terenie dawnych województw oraz miast, w których zakres prac konserwatorskich był szczególnie duży (Gdańsk, Kraków, Poznań, Warszawa, Wrocław).

2. *Spis dokumentacji i prac konserwatorskich PP PKZ w latach 1951–1986: Kraków*, Warszawa 1989, ss. 177; *Spis dokumentacji i prac konserwatorskich 1951–1988: Gdańsk*, Warszawa 1991, ss. 152; *Spis dokumentacji i prac konserwatorskich 1951–1991: Poznań*, Warszawa 1992, ss. 56.

3. A. Mrozowski (red.), *Katalog dokumentacji PKZ zabytków Polski zachodniej i północnej 1951–1993* (wersja polska), *Katalog der PKZ-Dokumentationen der Denkmäler West- und Nordpolens 1951–*

–1993 (wersja niemiecka), Warszawa 1995.

4. Tego typu prace badawcze na świecie są prowadzone bądź przez wyspecjalizowane ośrodki akademickie, bądź instytuty finansowane ze środków prywatnych np. Instytut Konserwatorski Getty'ego w USA (zob. J. R. Druzik, *Research Abstracts of the Scientific Program*, Marina del Rey 1990).

krywano również koszty szkoleń pracowników (także zagranicznych), opłacano realizację specjalistycznych tematów związanych z pracami misji badawczo-konserwatorskich. Zadaniem funduszu było wzmocnienie specjalistycznego charakteru przedsiębiorstwa i wspieranie jego interdyscyplinarnego charakteru. Po wstępnej selekcji wnioski o sfinansowanie badań były analizowane przez komisję złożoną z samodzielnymi pracownikami naukowymi, których powoływała Rada Naukowo-Konserwatorska przy dyrektorze naczelnym PP PKZ. Dzięki takiej procedurze rozwój praktyki konserwatorskiej mógł być wzbogacony o nowe rozwiązania z dziedziny metodyki badań. Prace wykonywały zespoły badaczy różnych specjalności, w zdecydowanej większości zatrudnionych w PP PKZ.

W *Katalogu* opracowanym przez J. Gromnickiego, kierownika działu dokumentacji w PP PKZ, wyliczono opracowania badawcze znajdujące się w archiwum przy ul. Szeroki Dunaj 5 w Warszawie⁵. Z różnych przyczyn nie wszystkie wykonane w ramach przedsiębiorstwa elaboraty trafiły do archiwum. Zbiór obejmuje głównie rezultaty badań technologicznych i analiz związanych z metodyką konserwacji zabytków oraz ekspertyz konserwatorskich poszczególnych obiektów. Są tu również opracowania z dziedziny historii architektury, założen parkowo-ogrodowych oraz metod zabezpieczenia i osuszenia konstrukcji murowanych, drewnianych itp.

Publikację otwiera nota od redaktora naczelnego wydawnictwa PP PKZ dra Lecha Krzyżanowskiego (s. 5) oraz wstęp Autora opracowania (s. 7). Zasadniczą część pracy, tj. katalog studiów (s. 11–52), posiada układ chronologiczny. Opracowania cytowane są latami, a w ich obrębie obowiązuje kolejność alfabetyczna według nazwisk autorów. Noty zawierają nazwiska i pierwsze li-

tery imion autorów, tytuł opracowania, nazwę oddziału PP PKZ i pracowni lub laboratorium (bądź też nazwę instytucji, jeśli pracę wykonano poza przedsiębiorstwem), nazwisko konsultanta, miejsce i rok wykonania, liczbę stron i ilustracji oraz ich charakter. Na końcu przytoczono sygnaturę archiwalną.

Po katalogu następuje wykaz studiów opublikowanych (s. 79–89) oraz indeks autorów (s. 90–92). Wykaz zawiera dane bibliograficzne dotyczące prac i artykułów związanych w mniej lub bardziej ścisły sposób z pracami badawczymi prowadzonymi w PP PKZ. Nie jest to zatem w pełnym tego słowa znaczeniu spis publikacji dotyczących poszczególnych tematów. Niekompletność tego zestawienia podkreśla Autor opracowania we wstępie. Nie zawsze możliwe było zidentyfikowanie publikacji związanych z opracowaniem zdeponowanym w archiwum. Zadanie to było szczególnie trudne w odniesieniu do wydawnictw związanych z sesjami i konferencjami.

Katalog został przygotowany również z myślą o Czytelniku zagranicznym. Zasadnicze części opracowania są przetłumaczone na język angielski i następują od razu po wersjach polskich, co zapewnia pracy spójność i przejrzystość. Dwujęzyczność wydawnictwa podkreśla umieszczenie angielskiego tytułu również na okładce. Z części zasadniczej, tzn. katalogu studiów, przetłumaczono wyłącznie tytuły opracowań. Numer porządkowy odpowiada tekstowi polskiemu, zawierającemu pełną notę łącznie z nazwiskami autorów. Część tytułów uproszczono dla potrzeb tłumaczenia. Podkreślić należy wysoką jakość tłumaczeń trudnych, niekiedy wąskospecjalistycznych tytułów.

Celem publikacji *Katalogu* było udostępnienie zainteresowanym instytucjom i badaczom części dokumentacji badawczych opracowanych w PP PKZ. Jednocześnie stał się on wyrazem uzna-

nia dla ich pracowników, związanych z działalnością badawczą: specjalistów różnych dziedzin, którzy w tym przedsiębiorstwie pracowali, oddając swe najlepsze lata i wiedzę w służbę ochrony zabytków. Z drugiej strony *Katalog* można uważać za podsumowanie działalności PP PKZ na tym polu, a zarazem pożegnanie pewnego etapu. Jednak sam problem organizacji i finansowania badań technicznych wspierających prace konserwatorskie pozostaje. Bez jego szybkiego rozwiązania wkrótce polskie wykonawstwo konserwatorskie ograniczy się do stosowania produkowanych na masową skalę materiałów i sprawdzonych technologii zachodnich. O skromnej skali prac badawczych prowadzonych na rzecz konserwacji zabytków w Polsce dobitnie świadczy fakt zgłoszenia z naszego kraju tylko jednego referatu na międzynarodową konferencję „Preservation and Restoration of Cultural Heritage: Stone Materials, Air Pollution, Murals, Scientific Research Work and Case Studies”, która odbyła się 25–29 września 1995 r. w Lozannie⁶. Wśród kilkudziesięciu referatów po kilka wygłosili przedstawiciele Rosji, Portugalii, Grecji, krajów o mniejszych aniżeli Polska tradycjach badań technologicznych służących ochronie zabytków.

Książkę wydano starannie i na dobrym papierze. Pozytywnego wrażenia nie psują nieliczne, drobne usterki drukarskie. *Katalog* ma przejrzysty układ, co pozwala na szybkie odnalezienie poszczególnych not. Wydaje się, że na podniesienie atrakcyjności pozycji wpłynęłoby dołączenie streszczeń przynajmniej części dokumentacji oraz indeksu rzeczowego tematów. Dzięki obszernym tłumaczeniom na język angielski publikacja jest dostępna dla obcokrajowców zainteresowanych dorobkiem polskiej myśli konserwatorskiej czterdziestu powojennych lat.

Miroslaw Olbryś

5. Od stycznia 1995 r. zbiory archiwaliów PP PKZ są przejmowane przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków.

6. *Programme: Preservation and Restoration of Cultural Heritage*, Lausanne 1995, ss. 37.